

Nedvekst er en trussel for klima, grønn omstilling, frihet og demokrati

Av Lars Peder Nordbakken, økonom i Civita

Kun klimafornektere vil motsette seg klimaforskningens mest grunnleggende premiss: at den overhengende klima- og naturkrise er et utilsiktet biprodukt av den formidable økonomiske veksten som verden har opplevd siden den industrielle revolusjon. Like sikkert er det at vi ikke bare kan fortsette som nå. Hvis vi vil avverge de mest alvorlige konsekvensene av global oppvarming, må vi begrense den gjennomsnittlige globale temperaturøkningen til i underkant av 2,0 grader, sammenlignet med førindustrielt nivå.

For tilhengere av nedvekst (degrowth) er svaret like enkelt og opplagt som absolutt: For å løse klima- og naturkrise trengs en styrt krymping av økonomien. De ønsker med andre ord en politisk styrt nedgang i samlet produksjon og forbruk.

Et utålmodig og ideologisert systemskifte

Når vi kommer til spørsmålet om hvordan den styrte nedveksten skal skje, under hvilke politiske forutsetninger og rammer, blir svarene langt mer uklare og svevende. Det er det også gode grunner til. Likevel krever nedvekst-bevegelsen et økonomisk og politisk systemskifte «for å frigjøre oss fra kapitalismen og den rådende vekstideologien», som det heter i formålet til Vekstfri Norge.¹ Det samme hevder ledende nedveksttenkere som Robert Costanza, Ulrike Herrmann, Kohei Saito, Jason Hickel m.fl.

Påstanden om at nedvekst er den eneste realistiske løsningen på utfordringene vi står overfor hviler imidlertid på et svært tynt grunnlag. Problemene starter allerede i den ideologiserte beskrivelsen av økonomisk vekst som fenomen, tilkoblet et altoppslukende og unyansert kapitalismebegrep. Siden «kapitalismen forutsetter vekst», hevdes det at vi står overfor valget mellom «systemskifte eller klimaendring».²

Overflatisk vekstforståelse

Allerede her begynner fraværet av viktige nyanser å banke på døren. I et fritt samfunn med et liberalt demokrati og en velfungerende markedsøkonomi er det, i motsetning til i et autoritært samfunnssystem, ikke opp til myndighetene å bestemme nivået og sammensetningen av den økonomiske veksten. Økonomisk vekst er tvert imot et resultat av samspillet mellom utallige handlinger fra enkeltpersoner og bedrifter, som handler innenfor politisk vedtatte rammebetingelser og tilhørende incentiver.

I det lange løp er økonomisk vekst kun et annet ord for produktivitetsvekst, det vil si at det produseres stadig bedre og mer verdsatte produkter og tjenester på stadig mer effektive måter. Hoveddrivkraften bak denne prosessen er lønnsomhets- og konkurransedrevne innovasjoner, som gjennom «kreativ ødeleggelse» frigjør ressurser fra mindre produktive anvendelser, til fordel for mer produktive anvendelser. En viktig ringvirkning av denne dynamiske utviklingsprosessen er at det kontinuerlig utvikles nye ressurser, i form av ideer, kunnskap og teknologiske løsninger, som hjelper oss til å løse de aktuelle problemene vi står overfor på en stadig bedre måte. Det er tilnærmet utenkelig å forestille seg en tilsvarende utviklingsprosess innenfor en styrt krymping av økonomien.

Avkobling i blindsonen

Tilhengerne av nedvekst blir derfor lett blinde for det faktum at markedsøkonomien kontinuerlig søker å skape mer ut av mindre. Dette gjelder også forbruk av knappe naturressurser og utslipp av CO₂ i atmosfæren, slik blant andre Andrew McAfee har dokumentert i boken *More from Less* (2019).³

Ser vi på utviklingen i bruttonasjonalprodukt per innbygger opp mot utviklingen i CO₂-utslipp per innbygger i tidsrommet 1990-2022, går det tydelig frem av tabellen under at den økonomiske veksten allerede er i ferd med å bli frakoblet klimagassutslippene i mange land. Dette til tross for at vi ennå ikke har på plass en tilstrekkelig effektiv beskatning av utslipp.

Endringer i BNP og CO2-utslipp per innbygger i utvalgte land 1990-2022 (prosent)

LAND	Endring i BNP per innbygger	Endring i CO2-utslipp per innbygger
Norge	56	- 9
Sverige	57	-46
Danmark	49	-52
Finland	48	-43
Nederland	55	-34
Tyskland	45	-40
Sveits	25	-38
Frankrike	33	-34
Storbritannia	43	-55
USA	57	-28

(Kilde: Our World in Data, World Bank 2023, Global Carbon Budget 2023)

Nedvekstens selvmotsigelser

Et hovedproblem med nedvekst-konseptet, omsatt i mindre arbeidsinnsats, mindre investeringer og mindre innovasjon, er at det kun blir mulig å krympe utslippene i takt med nedvekstens hastighet, vel og merke på basis av eksisterende teknologi. En forsmak på hvor smertefullt og kostbart det vil bli å forsøke å bekjempe klimaendringer gjennom nedvekst fikk flere land føle under koronakrisen – et hint om at nedvekst er uforenlig med å oppnå netto nullutslipp i verden fra rundt 2050.

Til det trengs en omfattende grønn omstilling av energisystemer, infrastruktur, forbruk, produksjon, transport og boliger, som krever store investeringer og en stor strøm av innovasjoner på tvers av økonomien og samfunnet. Det store investeringsløftet vi her står overfor kan umulig gjennomføres uten økonomisk vekst.⁴

Når nedvekst-tilhengere blir konfrontert med den iboende målkonflikten mellom nedvekst og null utslipp viser enkelte til en lettvent løsning på det nevnte finansieringsproblemet: Det er bare for stater (med egen valuta) å trykke mer penger, i tråd med såkalt Modern Monetary Theory. Problemet er bare at kombinasjonen av økende pengemengde og krympende produksjon er oppskriften på hyperinflasjon og påfølgende økonomisk kollaps. Resultatet blir store sosiale problemer. Det er det siste man trenger i et grønt skifte som er avhengig av bred oppslutning i befolkningen.

En ubehagelig sannhet: Verden vil fortsatt vokse

Et bærekraftig klima og naturmiljø er globale fellesgoder. Det handler om et globalt «vi» som forventes å telle rundt 10 milliarder mennesker rundt 2050, om lag to milliarder flere enn i dag. I løpet av de nærmeste 25-30 årene er det også rimelig å anta at verdensøkonomien vil fordoble seg, tilsvarende en gjennomsnittlig årlig vekstrate på rundt tre prosent. Vi kan med andre ord

ikke løpe unna det faktum at vi frem til rundt 2050 vil leve i en verden som vokser, og hvor store befolkningsgrupper vil kreve en reell mulighet til å arbeide seg ut av en livssituasjon preget av fattigdom og nød.

I en slik verden blir det temmelig meningsløst om den rike delen av verden skulle forsøke å sikre et globalt fellesgode gjennom radikal krymping av egen økonomi. At vi lever i en verden i vekst er en grunnleggende forutsetning som vi alle må forholde oss til. Det betyr at det reelle spørsmålet vi står overfor ikke er vekst kontra nedvekst, men derimot hva slags vekst vi skal sikte mot, med hvilket innhold. Bare grønn vekst, hvor veksten frakobles klimautslipp fullstendig, vil kunne bidra til å gjøre det enklere for hele verden å overvinne den truende klimakrisen. Et krypende Norge eller et krypende Europa vil i denne sammenheng knapt noen interessere seg for.⁵

Velferd og sosiale spenninger

Derimot vil mange i Norge ha interesse av at landet forblir en velfungerende velferdsstat med et robust finansieringsgrunnlag. Med en aldrende befolkning vil pensjonsutbetalingene og utbetalingene til helse- og omsorgstjenester vokse betydelig i årene fremover. Samtidig vil forsørgerbyrden til den yrkesaktive delen av befolkningen øke. Hvis norsk økonomi skal krympes radikalt, slik nedvekst-forkjempene går inn for, i et forsøk på å redde klimaet, blir spørsmålet hvor pengene til å finansiere de økte utgiftene skal komme fra.

Sviktende evne til å innfri fremtidige forventninger til helse- og velferdstjenester er bare ett av mange eksempler på de sosioøkonomiske problemene nedvekst vil bringe med seg. Risikoen for å fyre opp under polarisering og sosiale spenninger, samt et faretruende økt konfliktnivå i samfunnet, blir under radikal nedvekst overhengende høy. Dermed kan det fort bli tilnærmet umulig å skape bred oppslutning om klimapolitikk, innenfor det liberale demokratiets rammer.

En økopuritansk planøkonomi

I tillegg er det nærmest gitt at styrt nedvekst kun kan realiseres gjennom sentralistiske, planøkonomiske virkemidler, innenfor en autoritær politisk orden. Fra nedvekstforkjempere som ønsker å beholde demokratiet nevnes gjerne rasjoneringssystemet i Norge under og rett etter krigen som en mulighet. Journalisten Ulrike Herrmann har for sin del pekt på den britiske krigsøkonomien under andre verdenskrig som et forbilde, og ser for seg en statlig masterplan for nedvekst med halvering av arbeidsuken og en radikal omdisponering av all arbeidskraft gjennom et sentralt administrert «manpower budget», samt rasjonering av forbruksvarer. Dermed vil også yrkes- og næringsfriheten bli effektivt avskaffet. Her blir falske fraser om «å skape en økonomi som prioriterer livskvalitet for alle, og som tilrettelegger for gode liv med enkle midler», som det heter på websiden til Vekstfri/Degrowth.no, en fattig trøst.

Ufrihetens fristelser

Det skal godt gjøres å sikre samfunnet mot ufrihetens fristelser under et radikalt nedvekstregime. Både filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen og klimaforsker Jørgen Randers har gitt uttrykk for dyp

skepsis til demokratiets evne til å håndtere klima- og miljøproblemene. Sistnevnte har også tatt til orde for politiske tiltak for å redusere befolkningsveksten, i den hensikt å redusere klimagassutslippene.

Slike eksempler illustrerer hvor lett det er for noen å falle for ufrihetens fristelser, basert på den påståtte nødvendigheten av å underordne politikken et autorisert klimavitenskapelig syn. Dette synet ledsages gjerne av utsagn som «vi kan ikke forhandle med klimaet». Underforstått: Politikken har vært så god å underordne seg vitenskapens befalinger.

Troen på at vi kan krympe økonomien gjennom et grønt skifte, gjennom en kollektiv masterplan for nedvekst, inviterer til dystre fremtidsperspektiver og mer ufrihet. Nye generasjoner vil fort oppleve å bli satt i en tvangssituasjon, med fare for, i ytterligere grad, å miste troen på å få det bedre enn sine foreldre. Fremtidsangst kan lett lede til klimapolitisk handlingslammelse.⁶

Nedvekst vs. grønn vekst

Men vi har et valg. I stedet for utopisk nedvekst med dystre sosiale konsekvenser, kan vi gå i en retning som byr på langt lysere fremtidsutsikter. Til og med i en retning som evner å forene frihet og demokrati med et bærekraftig klima: Grønn vekst. Det betyr å satse på mer fornybar energi, vitenskapelige og teknologiske fremskritt, innovasjon og konkurranse om de beste klimaløsningene – alt innenfor rammene av et liberalt demokrati og en velfungerende markedsøkonomi, utstyrt med de rette rammebetingelsene.

Valget mellom nedvekst og grønn vekst er et valg mellom, på den ene side, en kontraproduktiv og utopisk klimapolitikk som splitter og polariserer, og, på den annen side, en effektiv klimapolitikk med realistiske muligheter til å oppnå bred oppslutning i befolkningen.⁷

En økososial markedsøkonomi i klimaets tjeneste

Den kritiske faktoren er gjennomgående beskatning av CO₂-utslipp, på et forutsigbart og tilstrekkelig høyt nivå til å sannsynliggjøre innfrielse av klimamålene. Her er vi allerede på god vei, etter de vedtatte innstrammingene i EUs kvotehandelssystem (EU ETS) og utfyllende bruk av CO₂-avgifter i ikke-kvotepliktige sektorer. Dagens kvotepris på rundt 800 kroner per tonn CO₂-ekvivalenter er forventet å øke til rundt 2000 kroner per tonn i 2030, noe som også er gjenspeilet i den norske klimaplanens målsettinger.

En viktig egenskap ved økt beskatning av CO₂-utslipp er at statens merinntekter skaper finansielt handlingsrom for tiltak som kan kompensere de negative fordelingseffektene av en økende CO₂-pris, for eksempel gjennom klimabonus til alle, eller økt bunnfradrag ved beregningen av inntektskatt.

Det som fortsatt mangler etter COP28 er et bredere forpliktende internasjonalt samarbeid, ut over EU/EØS, om prissetting av CO₂-utslipp. Men den nobelprisvinnende økonomen William

Nordhaus' idé om en klimaklubb av viktige land, med blant annet felles regler for beskatning av CO₂-utslipp, lever fortsatt. Det samme gjør ideen om klimatoll og en motsvarende grønn frihandelsavtale, som en ekstra forsterker av et internasjonalt prisregime for CO₂-utslipp.⁸

Teksten i notatet er tidligere publisert i artikkelsamlingen Vekstens pris, utgitt av Besteforeldrenes klimaaksjon (2024).

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på larspeder@civita.no eller civita@civita.no.

Sluttnoter

1 Se <https://degrowth.no/index.php/om/formal/>

2 Eksempel: Ulrike Herrmann, *Das Ende des Kapitalismus*, Kiepenheuer & Witsch, 2022.

3 Andrew McAfee, *More from Less*, Simon & Schuster, 2019.

4 Se også Ralf Fücks, <https://libmod.de/aufbruch-statt-abbruch-mit-gruenem-wachstum-aus-der-klimakrise/>

5 Ref. Ralf Fücks, *Defending Freedom*, Polity, 2019, s 129-149.

6 Danyal Bayaz og Ralf Fücks, <https://libmod.de/eine-klimapolitik-mit-verboden-ist-ein-laehmendes-unterfangen-eine-oekologische-marktwirtschaft-dagegen-setzt-auf-eigeninitiative-potential-hat-vor-allem-emissionshandel-mit-sozialem-ausgleich-ein/>

7 Lars Peder Nordbakken, <https://civita.no/okonomi/klima-miljo/en-vellykket-klima-og-energiomstilling-ma-lonne-seg-for-alle/>

8 Ref. Achim Wambach, *Klimaschutz muss sich lohnen*, Herder, 2022 og William Nordhaus, *The Climate Casino – Risk, Uncertainty and Economics for a Warming World*, Yale University Press, 2013.